

Recenzii

ale unor personalități ale vremii care au avut contact cu Döllinger etc. Condițiile grafice ale volumului sunt excelente.

Prezentul volum prezintă interes pentru ortodocși întrucât este dedicat unuia dintre întemeietorii Bisericii Vechi-Catolice. Această Biserică a fost foarte apropiată de Biserica Ortodoxă în urmă cu câteva decenii. Unii teologi ortodocși și vechii catolici au sperat pentru o vreme că o unire între cele două Biserici este posibilă. Din păcate, în ultimele două sau trei decenii, vechii-catolici au ales să se îndrepte într-o direcție mai degrabă protestantă, hirotonind femei ca preot și adoptând o tendință liberală în diferite chestiuni de natură etică.

Istoricul bisericesc este în mod necesar interesat de personalitatea lui Döllinger. Prin opera sa, el rămâne unul din cei mai mari istorici bisericești ai secolului al XIX-lea. Este autorul unei teze de doctorat despre euharistie în primele trei secole, a mai multor lucrări despre papalitate în Evul Mediu, unele rămase neterminate, dar mai ales a unor studii împotriva infailibilității papale dogmatizate de Conciliul Vatican I. De asemenea, activitatea sa a inclus contacte cu Ortodoxia. Astfel, Patriarhia Ecumenică a fost invitată să participe la cea de-a doua conferință de la Bonn (1875) care a dus la fondarea Bisericii Vechi-Catolice. Nu este mai puțin adevărat că în perioada tinereții, în operele sale legate de schisma dintre Răsărit și Apus, ca orice catolic fidel liniei Bisericii sale din acea perioadă, Döllinger a atribuit răsăritenilor (ortodocșilor) toată vina pentru schismă. Tot în tinerețe Döllinger a fost interesat de studiul Bisericii primare.

Pr. Conf. Dr. Habil. Daniel Buda

Frances Andries, Charlotte Methuen, Andrew Spicer (editori), *Doubting Christianity: The Church and Doubt, Studies in Church History 52, Cambridge University Press, 2016, 455 pp., ISBN 798-1-107-18073-4; ISSN 0424-2084*

Societatea (britanică) de Istorie Bisericească publică anual un volum de studii care au fost anterior prezentate în cadrul unor conferințe organizate în diferite universități britanice. Volumul publicat în anul 2016 a fost dedicat temei îndoielii (sau subiectivității) în Biserică și în gândirea teologică. Cuprinde, în afară de Introducere, douăzeci și patru de studii pe această temă, prezentate în două conferințe organizate în iulie 2014 la Universitatea Sheffield și în ianuarie 2015 la Londra. Pentru prima dată, volumul din seria de Studii de istorie bisericească a Societății (britanice) de Istorie Bisericească a fost publicat ca periodic al Presei Universitare Cambridge (Cambridge University Press).

Introducerea (p. 1-16) volumului, semnată de Frances Andrews, unul dintre editori, cuprinde o analiză semantică a noțiunii de îndoială, precum și modul variat în care aceasta a fost abordată în prezentul volum. Primul studiu, semnat tot de Frances Andrews (Universitatea Sf. Andrews), este intitulat *Îndoielnicul Ioan?* (p. 17-48) și se concentrează pe figura Sfântului Ioan Botezătorul în temniță, precum și asupra întrebării pe care el i-a adresat-o Mântuitorului, prin intermediul ucenicilor: este El Cel Care avea să vină? (Matei 11, 2-3). Studiul cuprinde o analiză a modului în care acest verset biblic a fost interpretat în Antichitatea și în Evul Mediu creștin. Părinții Bisericii au avut tendința de a-l exonera

pe Sfântul Ioan Botezătorul de orice îndoială, afirmând că exercițiul la care au fost invitați ucenicii de a-L întreba pe Iisus despre mesianitatea Lui a fost mai degrabă făcut pentru beneficiul lor și nu pentru că Sfântul Ioan ar fi avut vreo îndoială. Charlotte Methuel (Universitatea Glasgow) a contribuit cu un studiu (p. 49-64) care analizează un caz aparte semnalat în anul 256 Sfântului Ciprian al Cartaginei de către episcopul Firmilian al Cezareei care se întreba dacă botezul săvârșit de o femeie posedată de demon era valid sau nu? Este unul dintre cele mai fascinante studii publicate în acest volum! Jinty Nelson de la King's College din Londra a scris despre noțiunea de îndoială în perioada carolingiană (p. 65-86), pentru a demonta ideea că îndoiala ar fi un fenomen mai degrabă modern. Jan Vandeburie (Universitatea de Studii Roma Tre) a scris despre un moment de îndoială în credință din viața cardinalului Ugodino dei Conti di Segni, viitorul papă Grigorie al IX-lea (1227-1241) și modul în care a intervenit în favoarea acestuia, în fața curiei romane, episcopul Jaques de Vitry (p. 87-101). Steven Watts (Universitatea Sf. Andrews) a scris despre "îndoiala diabolică" (p. 102-117) așa cum apare ea în *Libellus*-ul lui Jordan de Saxonia, publicat pentru prima dată în 1233. Kimberley-Joy Knight (Universitatea din Sydney) a scris despre darul lacrimilor, perceput însă, mai ales la femei, ca un semn de îndoială în hagiografia secolelor al XIII-lea și al XIV-lea (p. 118-134). Emily E. Aragon (Universitatea de Stat din Oklahoma) a contribuit cu un studiu despre erezie, îndoială și identitate în rândul monahilor din regatul Aragonului în secolul al XIV-lea (p. 135-149). Studiul cu titlul "Augustin îndoielnic" (p. 150-163) scris de Anik Laferrière (Colegiul Keble, Oxford) analizează motivele pentru care numele Monicăi, mama lui Augustin, a fost șters din *Vitae Augustini*, adică din cele cinci biografii scrise în secolul al XIV-lea de către ordinul eremiților Sfântului Augustin. Ian Forrest (Colegiul Oriel, Oxford) a contribuit cu un studiu despre confruntarea dintre episcopii medievali, reprezentanți ai doctrinei și spiritualității oficiale a Bisericii și obiceiurile și tradițiile locale pe care le întâlneau în diocesele lor (p. 164-185). Atitudinea lor oscila între încredere și îndoială. Robert N. Swanson (Universitatea Birmingham) se ocupă de întrebarea *Dubius in fide fidelis est?* prezentă în catolicismul medieval târziu (p. 186-202). Matteo Duni (Universitatea Syracuse, Florența) a scris un impresionant studiu despre "îndoiala cu privire la puterea vrăjitoriei" în rândul teologilor, juriștilor și inchișitorilor secolelor al XV-lea și al XVI-lea (p. 203-231). Alexandra Walsham (Colegiul Trinity, Cambridge) analizează o broderie din Anglia secolului al XVI-lea care ar putea sugera o îndoială cu privire la prezența reală a Mântuitorului în euharistie, în contextul controversei dintre catolici și protestanți pe marginea doctrinei transsubstanțiației (p. 232-249). Rowan Williams (Colegiul Magdalene, Cambridge) analizează conceptul de "îndoială înțeleaptă" în contextul a ceea ce el numește "paradox anglican": îndoială teologică versus certitudine instituțională (p. 250-265). Patrick S. McGhee (Universitatea Cambridge) a scris despre îndoială, necredință, simțuri și trup în opera *The unbeleefe of S. Thomas*, apărută în 1608, a lui Nicholas Bownde (p. 266-282). Cordelia Warr (Universitatea Manchester) se ocupă de modul în care autenticitatea stigmatelor lui Francisc de Assisi a fost apărută de Antonio Daza în *Istoria* sa apărută în 1617 (283-297). Lucy Busfield (Colegiul Sf. Ioan, Oxford) analizează a scrisoare mai puțin cunoscută a puritanului Nehemiah Wallington din perspectiva îndoielii, temerii și necredinței care pot să marcheze viața clericilor și a credincioșilor (p. 298-314). Greg Salazar (Colegiul Selwyn) analizează o controversă între

Recenzii

protestantul Daniel Featley și polemistul John Percy în anul 1623 în Anglia, pe marginea îndoielilor exprimate cu privire la legitimitatea confesiunii protestante (p. 315-330). Kelly Diehl Yates (Universitatea Manchester) a scris despre modul în care John Wesley a folosit îndoiala ca principiu pentru dezvoltarea conceptului de "spirit catolic" în predica, publicată în 1750, cu același nume (p. 331-346). Colin Haydon (Universitatea Winchester) a scris un studiu despre îndoielile exprimate de Francis Stone (1738-1813) pe marginea doctrinei anglicane formulată în treizeci și nouă de articole (p. 347-363). Philip Lookley (Universitatea Durham) analizează îndoiala, dar și speranța, față de creștinism, exprimată în diferite forme de socialism din secolul al XIX-lea (p. 364-380). Gareth Atkins (Colegiul Magdalene, Cambridge) se ocupă de credința, prezentă în anumite medii, respectiv îndoiala prezentă în alte medii britanice în secolul al XIX-lea (p. 381-397). Tim Grass (Colegiul Spurgeon, Londra) scrie despre îndoielile care l-au determinat pe Samuel Rawson Gardiner, istoric britanic din secolul al XIX-lea, să părăsească Biserica Catolică (p. 398-412). Kirstie Blair (Universitatea Stirling) analizează tradiția "îndoielii" poetice în unele sonete englezești din secolele al XIX-lea și al XX-lea (p. 413-436). Charles M. Stang (Școala Teologică Harvard) a scris despre îndoială ca și "coroană de spini" modernă în dialog și/sau polemică cu Evanghelia.

Sper ca această scurtă prezentare a volumului de studii pe anul 2016 a Societății Britanice de Istorie Bisericească să fi trezit interesul cititorilor, cel puțin pentru unele dintre contribuțiile pe care acesta le cuprinde, dacă nu pentru întregul volum. De asemenea sper că practica Societății Britanice de Istorie Bisericească de a publica anual un volum de studii scrise de unii dintre membri ei va fi urmată și de alte societăți de profil.

Pr. Conf. Dr. Habil. Daniel Buda